

DAVLAT IQTISODIY XAVFSIZLIGINING TARKIBIY QISMLARINI ANIQLASHGA YONDASHUVLARNI ISHLAB CHIQISH

Karimov Javlon Ko‘ziyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
“Oliy va amaliy matematika” kafedrası dotsenti, PhD.

E-mail: jkarimov1976@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada davlat iqtisodiy xavfsizligining tarkibiy qismlarini aniqlash bo‘yicha nazariy-metodologik yondashuvlarni ishlab chiqish masalalari chuqur tadqiq etilgan. Davlat iqtisodiy xavfsizligi tushunchasining mazmun-mohiyati ochib berilib, uning iqtisodiyot barqarorligi va milliy xavfsizlikni ta‘minlashdagi ahamiyati asoslangan. Muallif iqtisodiy xavfsizlikning tarkibiy qismlarini aniqlashda mavjud ilmiy yondashuvlarni tahlil qilib, ularning kuchli va zaif tomonlarini tizimli ravishda yoritib bergan. Tadqiqotda davlat iqtisodiy xavfsizligini baholash mezonlari va indikatorlarini shakllantirish zarurati ilmiy asoslanib, ularning amaliy ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan. Bundan tashqari, iqtisodiy xavfsizlikka ta‘sir qiluvchi xavf-xatarlar, tahdidlar va zaif tomonlar aniq misollar asosida tahlil etilgan. Xavfsizlik komponentlarini samarali aniqlash orqali yuzaga keladigan iqtisodiy tahdidlarni kamaytirish hamda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta‘minlash imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, maqola yakunida davlat iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlash bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Davlat iqtisodiy xavfsizligi, xavfsizlik komponentlari, iqtisodiy xavf-xatarlar, baholash mezonlari, nazariy-metodologik yondashuvlar, xavfsizlik indikatorlari, xavfsizlik mexanizmlari, iqtisodiy tahdidlar, xavfsizlik strategiyasi, iqtisodiy barqarorlik.

Аннотация

В статье глубоко исследованы вопросы разработки теоретико-методологических подходов к определению структурных компонентов экономической безопасности государства. Раскрыта сущность понятия экономической безопасности государства, научно обосновано её значение в обеспечении экономической стабильности и национальной безопасности. Автор системно проанализировал существующие научные подходы к определению структурных компонентов экономической безопасности и детально осветил их сильные и слабые стороны. Научно обоснована необходимость формирования критериев и индикаторов оценки экономической безопасности государства, показано их практическое значение. Кроме того, на конкретных примерах проведён анализ угроз, рисков и слабых мест, влияющих на экономическую безопасность. Рассмотрены возможности снижения экономических угроз и обеспечения устойчивого развития экономики посредством эффективного определения компонентов безопасности. В заключение разработаны и представлены научно обоснованные предложения и рекомендации по укреплению экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, компоненты безопасности, экономические риски, критерии оценки, теоретико-методологические подходы, индикаторы безопасности, механизмы безопасности, экономические угрозы, стратегия безопасности, экономическая стабильность.

Abstract

The article offers an in-depth examination of theoretical and methodological approaches to developing and identifying the structural components of state economic security. It reveals the essence of the concept of state economic security and scientifically justifies its importance in ensuring economic stability and national security. The author systematically analyzes existing scientific approaches to determining these structural components and thoroughly illuminates their strengths and weaknesses. The necessity of forming criteria and indicators for assessing state economic security is scientifically substantiated, and their practical significance is demonstrated. In addition, threats, risks, and vulnerabilities affecting economic security are analyzed through specific examples. Opportunities to reduce economic threats and ensure the sustainable development of the economy through the effective identification of security components are considered. In conclusion, the article develops and presents scientifically grounded proposals and recommendations for strengthening state economic security.

Keywords: State economic security, security components, economic risks, assessment criteria, theoretical-methodological approaches, security indicators, security mechanisms, economic threats, security strategy, economic stability.

KIRISH

Bugungi kunda iqtisodiy xavfsizlik har qanday davlat siyosatining muhim yoʻnalishlaridan biri sifatida eʼtirof etilmoqda. Global moliyaviy inqirozlar, iqtisodiy qaltisliklar, siyosiy va iqtisodiy sanksiyalar davlatlarning iqtisodiy barqarorligi va xavfsizligiga jiddiy xavf tugʻdirmoqda. Shu sababli, davlat iqtisodiy xavfsizligining tarkibiy qismlarini aniqlash va uning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Jahon Banki (World Bank) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga koʻra, iqtisodiy xavfsizlik davlat barqarorligi uchun asosiy omillardan biri hisoblanadi va iqtisodiy xavfsizlik taʼminlanmagan mamlakatlarda iqtisodiy inqirozlar tez-tez yuzaga kelmoqda[1].

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tomonidan qabul qilingan Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDGs) davlatlar oldiga iqtisodiy xavfsizlikni taʼminlash va iqtisodiy barqarorlikka erishish vazifasini qoʻyadi. Xususan, 8-maqсад iqtisodiy oʻsish va munosib mehnatni taʼminlash orqali davlat iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlash zarurligini koʻrsatadi[2]. Xalqaro Valyuta Jamgʻarmasi (IMF) ham iqtisodiy xavfsizlikka alohida eʼtibor qaratib, davlat siyosatida uning rolini oshirish zaruriyatini taʼkidlamoqda[3].

Xalqaro iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan taqdim etilgan hisobotlarda ham iqtisodiy xavfsizlikning zamonaviy dunyodagi ahamiyati

alohida ta'kidlanib, uning samarali ta'minlanishi uchun davlatlararo hamkorlik va tajriba almashinuvining zarurligi qayd etilgan[4]. Shuningdek, Jahon savdo tashkiloti (WTO) iqtisodiy xavfsizlikni xalqaro savdo munosabatlarining barqarorligi va samaradorligini ta'minlashning muhim omili sifatida baholaydi[5].

O'zbekiston Respublikasida ham davlat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Xususan, Prezidentning 2022-yil 28-yanvar PF-60-sonli «2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmonida mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash bo'yicha aniq vazifalar va chora-tadbirlar belgilangan[6]. Shuningdek, O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlash jarayonida nazariy va amaliy mexanizmlarni yangilash, ularni xalqaro tajriba bilan uyg'unlashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Iqtisodiy xavfsizlik masalasining murakkabligi va ko'lamining kengligi uning tarkibiy qismlarini chuqur va har tomonlama o'rganishni talab qiladi. Mazkur tadqiqot aynan shu muammoni yechishga yo'naltirilgan bo'lib, davlat iqtisodiy xavfsizligining tarkibiy qismlarini aniqlash va samarali mexanizmlar ishlab chiqishga kompleks va tizimli yondashuvlarni taklif etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Davlat iqtisodiy xavfsizligi bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar va mualliflarning yondashuvlari xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Bu sohada ko'plab xalqaro va mahalliy mutaxassislar tomonidan keng ko'lamli tadqiqotlar olib borilgan.

Masalan, Joseph Stiglitz o'zining «Globalization and Its Discontents» asarida global iqtisodiy xavfsizlik muammolarini chuqur tahlil qilib, xalqaro moliyaviy institutlarning siyosatiga tanqidiy nazar tashlaydi. U iqtisodiy xavfsizlikning asosiy xavflari sifatida global moliyaviy inqirozlarni va ularning salbiy oqibatlarini ko'rsatadi [7].

Amartya Senning «Development as Freedom» asarida iqtisodiy xavfsizlik inson taraqqiyoti uchun zarur omil sifatida baholanib, iqtisodiy erkinlik va xavfsizlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ko'rsatib berilgan. Muallifning fikricha, iqtisodiy xavfsizlikka erishish uchun davlatning faol aralashuvi zarurdir [8].

Rossiyalik iqtisodchi Sergey Glazyev iqtisodiy xavfsizlik masalalariga tizimli yondashuv zarurligini ta'kidlaydi va davlatning iqtisodiy siyosatdagi asosiy vazifalarini keng ko'lamli qilib tahlil qiladi. U o'zining «Теория экономической безопасности России» kitobida iqtisodiy xavfsizlikning metodologik asoslarini va uni ta'minlash mexanizmlarini batafsil yoritib bergan [9].

Zbigniew Brzezinski o'zining "The Grand Chessboard" asarida iqtisodiy xavfsizlikning geosiyosiy jihatlarini tahlil qilgan. Muallif iqtisodiy xavfsizlikning xalqaro munosabatlardagi o'rnini va davlatlarning strategik manfaatlarini himoya qilish mexanizmlarini ko'rsatib beradi [10].

Paul Krugman iqtisodiy xavfsizlik masalalarini «End This Depression Now!» nomli kitobida tahlil qilib, iqtisodiy barqarorlikka erishishda davlatning makroiqtisodiy siyosatini faol qo'llab-quvvatlash zarurligini qayd etadi [11].

Mahalliy olimlardan Shavkat Mirziyoyev o'zining «Yangi O'zbekiston strategiyasi» asarida mamlakat iqtisodiy xavfsizligining asosiy omillarini aniqlab, iqtisodiy rivojlanishda kompleks yondashuv zarurligini ta'kidlagan [12].

O'zbekistonlik iqtisodchi B.Salimov iqtisodiy xavfsizlikning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilib, davlat siyosatida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash mexanizmlarini kengaytirish zaruriyatini ta'kidlaydi [13].

Robert Gilpin «Global Political Economy» asarida iqtisodiy xavfsizlik va xalqaro siyosatning uzviy bog'liqligini ko'rsatib, xalqaro munosabatlar nazariyasidagi iqtisodiy xavfsizlik tushunchasini keng ko'lamda yoritgan [14].

Barry Buzan «People, States & Fear» asarida iqtisodiy xavfsizlik tushunchasini davlat va jamiyat xavfsizligi kontekstida tahlil qilib, xavfsizlikka kompleks yondashuv zarurligini ta'kidlaydi [15].

M. Porter o'zining «The Competitive Advantage of Nations» kitobida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning strategik asoslarini tahlil qilib, davlatlarning iqtisodiy xavfsizlik siyosatidagi raqobatbardoshlik jihatlariga urg'u bergan [16].

Mazkur manbalar asosida iqtisodiy xavfsizlik mavzusidagi turli ilmiy yondashuvlar va qarashlarning umumiy yo'nalishlari hamda farqli tomonlari aniqlandi. Bu tahlillar mavzuni yanada chuqurroq va kompleks o'rganishga imkon beradi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot metodologiyasi mavzuni har tomonlama va keng ko'lamli tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, nazariy va amaliy tadqiqot usullaridan foydalanilgan holda amalga oshiriladi. Tadqiqotning dastlabki bosqichida iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi, uning tarkibiy qismlari va ularni aniqlash bo'yicha mavjud nazariy qarashlar, ilmiy manbalar, xalqaro va mahalliy iqtisodchilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar chuqur tahlil qilinadi. Bu jarayonda xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va statistik ma'lumotlardan keng foydalaniladi. Adabiyotlarni tahlil qilish orqali nazariy konsepsiyalar va amaliy tajribalar solishtiriladi hamda ularning tadqiqot mavzusi bilan bog'liqligi aniqlanadi.

Tadqiqot davomida xorijiy mamlakatlar va O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash borasidagi tajribalari qiyosiy tahlil qilinadi. Statistik va iqtisodiy tahlil orqali iqtisodiy xavfsizlik bilan bog'liq xalqaro va mahalliy statistik ma'lumotlar yig'ilib, mamlakat iqtisodiy xavfsizligini aniqlash va uning tarkibiy qismlarini baholash uchun zarur bo'lgan aniq ko'rsatkichlar shakllantiriladi. Shuningdek, SWOT-tahlil orqali mamlakat iqtisodiy xavfsizligining kuchli va zaif tomonlari hamda mavjud imkoniyat va tahdidlar tahlil qilinadi. Ekspert baholash usuli yordamida iqtisodiy xavfsizlik sohasidagi mahalliy va xalqaro ekspertlarning fikrlari to'planadi va umumlashtiriladi. Natijada iqtisodiy xavfsizlikning asosiy tarkibiy qismlari va samarali boshqaruv mexanizmlariga aniqlik kiritiladi.

Yuqoridagi bosqichlarda yig'ilgan va tahlil qilingan ma'lumotlar asosida O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash bo'yicha aniq va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Mazkur kompleks yondashuv orqali tadqiqot mavzusining ilmiy asoslanganligi, dolzarbligi va amaliy jihatdan ahamiyatliiligi ta'minlanadi. Shu

tariqa iqtisodiy xavfsizlikning samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu bo‘limda O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizlik holatini batafsil tahlil qilish va uning 2020-2025 yillar davomida rivojlanish tendensiyalarini baholash maqsadida amalga oshirilgan tadqiqot natijalari keltirilgan. Iqtisodiy xavfsizlik ko‘rsatkichlari va ularning mamlakat iqtisodiyotidagi o‘zgarishlarini aks ettirish uchun 4 ta murakkab jadval tuzilgan. Mazkur jadvallar yordamida O‘zbekiston iqtisodiy xavfsizligining asosiy omillari, tashqi iqtisodiy faoliyat ko‘rsatkichlari, davlat qarzi va investitsiyalar hajmi bo‘yicha mavjud vaziyat hamda rivojlanish dinamikasi chuqur ilmiy tahlil qilinadi va baholanadi. Har bir jadvaldan keyin mazkur ko‘rsatkichlarning iqtisodiy xavfsizlikka ta’siri ilmiy asoslangan holda tushuntirib beriladi.

1-jadval

O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizlik ko‘rsatkichlari (2020-2025 yillar)¹

Yil	YaIM o‘sishi (%)	Inflyatsiya darajasi (%)	Ishsizlik darajasi (%)	Investitsiyalar hajmi (mlrd.so‘m)
2020	1,7	11,1	10,5	202,500
2021	5,4	10,0	10,0	220,700
2022	5,8	9,0	9,8	245,900
2023	6,2	8,5	9,5	270,300
2024	6,5	7,8	9,2	295,800
2025	6,8	7,2	8,9	325,400

O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizlik ko‘rsatkichlari (2020-2025 yillar) tahliliga ko‘ra, mamlakat iqtisodiyotining asosiy rivojlanish tendensiyalari va iqtisodiy xavfsizlik holati aniqlandi. 2020-yil global iqtisodiyotdagi pandemiya ta’siri sababli YaIMning o‘shish sur’ati atigi 1,7% tashkil etgan bo‘lsa-da, keyingi yillarda iqtisodiyotda tiklanish kuzatildi. Xususan, 2021-yilda YaIM o‘shishi 5,4% ni tashkil etdi va bu ko‘rsatkich 2025-yilgacha bosqichma-bosqich oshib, 6,8% ga yetishi kutilmoqda. Bu esa mamlakat iqtisodiy barqarorligi va rivojlanish salohiyatining mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

Inflyatsiya darajasi ham tadqiqot davrida izchil kamayib bormoqda. 2020-yildagi yuqori inflyatsiya (11,1%) bosqichma-bosqich pasayib, 2025-yilda 7,2% ga tushishi rejalashtirilgan. Inflyatsiyaning kamayishi iqtisodiy xavfsizlik va barqaror rivojlanishning muhim omili hisoblanadi, chunki past inflyatsiya sharoitida iqtisodiy siyosat va investitsiya muhitining samaradorligi oshadi.

Ishsizlik darajasi ham tahlil qilinayotgan davr mobaynida barqaror ravishda kamayib borayotgani kuzatilmoqda. 2020-yildagi 10,5% darajadan 2025-yilgacha 8,9% ga tushishi iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va yangi ish o‘rinlarini yaratishga

¹ Muallif ishlanmasi

yo'naltirilgan davlat siyosatining samaradorligini ko'rsatadi. Ishsizlikning kamayishi iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim hisoblanadi.

Investitsiyalar hajmi ko'rsatkichlari ham iqtisodiyotning rivojlanish istiqbollari uchun ijobiy signal beradi. 2020-yildagi 202,500 mlrd. so'mdan 2025-yilgacha 325,4 mlrd. so'mga yetishi investitsion muhitning yaxshilanganini va iqtisodiyotga bo'lgan investorlar ishonchining ortayotganini aks ettiradi. Investitsiyalarning o'sishi iqtisodiyotni modernizatsiyalash, texnologik taraqqiyot va barqaror iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda asosiy rol o'ynaydi.

Umuman olganda, mazkur tahlillar orqali mamlakatning iqtisodiy xavfsizlik ko'rsatkichlarining ijobiy dinamikasi aniqlandi va iqtisodiy siyosatning samarali yo'nalishlari belgilandi. Ushbu ijobiy tendensiyalarni davom ettirish va iqtisodiy xavfsizlikni yanada mustahkamlash uchun davlat tomonidan ko'rilayotgan chora-tadbirlarni yanada kengaytirish zarur.

2-jadval

Tashqi savdo balansining o'zgarishi (mlrd AQSH dollari)¹

Yil	Eksport	Import	Savdo balansi
2020	15,1	22,0	-6,9
2021	16,8	24,2	-7,4
2022	19,5	26,8	-7,3
2023	21,3	28,9	-7,6
2024	23,5	30,5	-7,0
2025	26,2	33,1	-6,9

O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo balansining 2020-2025 yillardagi ko'rsatkichlarini tahlil qilish mamlakatning tashqi iqtisodiy faoliyatidagi asosiy tendensiyalarni ochib beradi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, eksport hajmi ushbu yillar davomida izchil ravishda o'sib borgan. Xususan, 2020-yilda 15,1 mlrd AQSH dollari bo'lgan eksport hajmi 2025-yilgacha bosqichma-bosqich oshib, 26,2 mlrd. AQSH dollariga yetishi kutilmoqda. Bu holat O'zbekiston iqtisodiyotining xalqaro raqobatbardoshligi oshib borayotganini hamda mamlakatning eksport salohiyatini kengaytirishga yo'naltirilgan davlat siyosatining samaradorligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, import hajmi ham o'sib bormoqda va tahlil qilinayotgan davrda 22,0 mlrd AQSH dollaridan 33,1 mlrd AQSH dollariga yetishi kutilmoqda. Import hajmining oshishi ichki iqtisodiyotda ishlab chiqarish va iste'mol ehtiyojlarining ortib borayotganidan dalolat beradi. Bu holat iqtisodiyotning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan texnologiya, asbob-uskunalar va xomashyo resurslariga bo'lgan talabning yuqoriligini aks ettiradi.

Ammo tashqi savdo balansining doimiy ravishda salbiy ko'rsatkichlarni qayd etayotgani (-6,9 mlrd. dan -7,6 mlrd. AQSH dollarigacha) iqtisodiy xavfsizlik uchun potensial xavf tug'dirishi mumkin. Salbiy savdo balansining mavjudligi mamlakatning

¹ Muallif ishlanmasi

tashqi qarz va valyuta zaxiralariga bosimni kuchaytirishi mumkin. Biroq eksport hajmining barqaror o'sishi va importning iqtisodiy o'sishga xizmat qiluvchi xarakteri bu xavflarni bartaraf etish uchun zarur choralarni ko'rishni talab etadi. Bu borada tashqi iqtisodiy siyosatni diversifikatsiya qilish, mahalliy ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish orqali salbiy savdo balansini bosqichma-bosqich yaxshilash imkoniyati mavjud.

Shunday qilib, mamlakat tashqi savdo balansini muvozanatli holatga keltirish orqali iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash mumkin bo'ladi. Buning uchun davlat tomonidan amalga oshirilayotgan tashqi iqtisodiy siyosatning samaradorligini oshirish, eksport salohiyatini yanada kengaytirish va importga bog'liqlikni kamaytirish choralarni kuchaytirish zarur.

3-jadval

Davlat qarzining YaIMdagi ulushi (%)¹

Yil	Davlat qarzi (%)
2020	36,8
2021	38,5
2022	40,2
2023	42,1
2024	43,7
2025	45,0

O'zbekiston Respublikasining davlat qarzining YaIMdagi ulushini 2020-2025 yillar oralig'ida tahlil qilish mamlakat moliyaviy barqarorligining muhim ko'rsatkichlarini ochib beradi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, davlat qarzining YaIMdagi ulushi ko'rsatkichlari izchil ravishda oshib bormoqda. Xususan, 2020-yilda davlat qarzining YaIMdagi ulushi 36,8% ni tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2025-yilga kelib 45,0% ga yetishi kutilmoqda.

Davlat qarzining o'sishi mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy infratuzilma va ishlab chiqarish salohiyatini oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'larning jalb etilishi bilan bog'liqdir. Shuningdek, ushbu holat iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun davlat tomonidan faol investitsiya siyosati olib borilayotganidan dalolat beradi. Ammo davlat qarzining YaIMga nisbatan yuqori sur'atlarda oshishi mamlakat iqtisodiy xavfsizligi uchun potensial xavf hisoblanadi. Bunday qarzlar iqtisodiyotning uzoq muddatli barqarorligiga va moliyaviy tizimning samarali faoliyat yuritishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shuning uchun davlat qarzini samarali boshqarish va uning samarali foydalanilishini ta'minlash davlat moliya siyosatining asosiy yo'nalishi bo'lishi kerak. Davlat qarzlarining samarali boshqarilishi va jalb qilingan mablag'larning ishlab chiqarish sohalariga, infratuzilmani rivojlantirish va iqtisodiy salohiyatni oshirishga yo'naltirilishi orqali iqtisodiyotning umumiy barqarorligi mustahkamlanadi va kelajakdagi iqtisodiy xavflar kamaytiriladi.

¹ Muallif ishlanmasi

Natijada, davlat qarzining samarali boshqaruvi orqali O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash mumkin bo'ladi. Buning uchun qarz jalb qilish siyosatida ehtiyotkorlik, moliyaviy resurslarni oqilona taqsimlash va ulardan samarali foydalanishni nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

4-jadval

Xorijiy investitsiyalar hajmi (mlrd AQSH dollari)¹

Yil	To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar	Portfel investitsiyalari
2020	2,4	0,5
2021	2,8	0,6
2022	3,2	0,8
2023	3,7	1,0
2024	4,1	1,2
2025	4,6	1,4

O'zbekiston Respublikasining xorijiy investitsiyalar hajmini 2020-2025 yillar oralig'ida tahlil qilish mamlakat iqtisodiyotining xalqaro investitsion jozibadorligini va iqtisodiy rivojlanish istiqbollarini aniqlashga imkon beradi. Jadvaldagi ko'rsatkichlarga qaraganda, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2020-yilda 2,4 mlrd. AQSH dollaridan 2025-yilga kelib 4,6 mlrd. AQSH dollariga yetishi kutilmoqda. Bu investitsiyalar hajmining bosqichma-bosqich va barqaror ravishda o'sishi mamlakatdagi qulay investitsion muhit va xorijiy investorlarning O'zbekiston iqtisodiyotiga bo'lgan ishonchining oshayotganidan dalolat beradi.

Shuningdek, portfel investitsiyalari ham izchil ravishda oshmoqda. 2020-yildagi 0,5 mlrd. AQSH dollaridan 2025-yilgacha 1,4 mlrd. AQSH dollariga yetishi kutilayotgan portfel investitsiyalarining hajmi iqtisodiyotning turli sohalariga moliyaviy resurslarni jalb qilish va kapital bozorlarini rivojlantirish borasidagi siyosatning samarasini aks ettiradi.

Xorijiy investitsiyalar hajmining oshishi mamlakat iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlash uchun muhim hisoblanadi, chunki bu investitsiyalar yangi texnologiyalar va ishlab chiqarish uskunalarni jalb qilish, eksport salohiyatini kengaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi. Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalar mamlakat ichidagi bandlik darajasini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish hamda aholi farovonligini oshirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni ta'minlaydi.

Ammo investitsion jarayonning samaradorligini oshirish uchun investitsion siyosatning yanada takomillashtirilishi, investorlarga berilayotgan kafolat va rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Xususan, investitsion muhitni yaxshilash, byurokratik to'siqlarni kamaytirish hamda shaffoflikni oshirish choralari orqali investitsiyalar oqimini yanada oshirish va mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin bo'ladi.

¹ Muallif ishlanmasi

Umuman olganda, xorijiy investitsiyalar hajmining bosqichma-bosqich o'sishi mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddatli barqarorligini mustahkamlash va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun ijobiy omil hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy xavfsizligining 2020-2025 yillardagi holati keng tahlil qilindi va quyidagi xulosalar chiqarildi:

Birinchidan, mamlakat YaIMining o'sish sur'atlari izchil ravishda oshib borayotganligi iqtisodiyotning barqarorligi va rivojlanish istiqbollaridan dalolat beradi. Inflyatsiya va ishsizlik darajalarining bosqichma-bosqich kamayib borayotgani iqtisodiyotda barqarorlashtirish siyosatining samarali ekanligini ko'rsatmoqda.

Ikkinchidan, tashqi savdo balansidagi salbiy ko'rsatkichlar iqtisodiy xavfsizlik uchun ma'lum xavf tug'diradi. Ammo eksport hajmining muntazam oshishi tashqi iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish bo'yicha davlat tomonidan amalga oshirilayotgan siyosatning muvaffaqiyatini aks ettirmoqda.

Uchinchidan, davlat qarzining YaIMdagi ulushi ortib borayotganligi iqtisodiy xavfsizlik uchun potensial xavf omili bo'lishiga qaramay, davlat qarzining iqtisodiy rivojlanishga yo'naltirilishi bu xavflarni kamaytirishga yordam beradi. Davlat qarzini samarali boshqarish va moliyaviy resurslarni oqilona taqsimlash orqali iqtisodiyot barqarorligini ta'minlash mumkin.

To'rtinchidan, xorijiy investitsiyalar hajmining bosqichma-bosqich oshishi mamlakat investitsion jozibadorligining oshayotganidan dalolat beradi. Investitsiyalar iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash, texnologik taraqqiyot va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalar:

1. Iqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash uchun inflyatsiyani nazorat qilish choralari davom ettirish va bu borada markaziy bank siyosatini takomillashtirish zarur.

2. Eksport salohiyatini kengaytirish va tashqi savdo balansini yaxshilash uchun eksportga yo'naltirilgan mahsulotlarni ishlab chiqarishni rag'batlantirish, eksport diversifikatsiyasini oshirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish lozim.

3. Davlat qarzining samarali boshqaruvini ta'minlash uchun qarz mablag'larini ishlab chiqarish sohalariga yo'naltirish va qarz mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlovchi nazorat mexanizmlarini kuchaytirish kerak.

4. Xorijiy investitsiyalar oqimini yanada oshirish uchun investitsion muhitni yaxshilash, byurokratik to'siqlarni kamaytirish, investitsiyalar uchun shaffof va adolatli muhit yaratish hamda investorlarga davlat kafolatlari va rag'batlantirishlarni kuchaytirish zarur.

Mazkur tavsiyalarni amalga oshirish orqali O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. World Bank. Global Economic Prospects. – Washington D.C., 2022.
2. United Nations. Sustainable Development Goals (SDGs). – New York, 2015.
3. IMF. World Economic Outlook Report. – Washington D.C., 2023.
4. OECD Economic Outlook. – Paris, 2023.
5. World Trade Organization (WTO). Annual Report. – Geneva, 2023.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2022-yil 28-yanvar PF-60-sonli «2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-5841063>
7. Stiglitz J.E. Globalization and Its Discontents. – W.W. Norton & Company, 2002.
8. Sen A. Development as Freedom. – Oxford University Press, 1999.
9. Глазьев С.Ю. Теория экономической безопасности России. – Москва, 2007.
10. Brzezinski Z. The Grand Chessboard. – Basic Books, 1997.
11. Krugman P. End This Depression Now! – W.W. Norton & Company, 2012.
12. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент, 2022.
13. Салимов Б. Иқтисодий хавфсизлик: назария ва амалиёт. – Тошкент, 2020.
14. Gilpin R. Global Political Economy. – Princeton University Press, 2001.
15. Buzan B. People, States & Fear. – ECPR Press, 2007.
16. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. – Free Press, 1998.